

РОЛЬ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ПОДОЛАННІ НЕПИСЬМЕННОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ДОСВІД 20-30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Тимчук Л. І. Роль освіти дорослих у подоланні неписьменності населення: досвід 20-30-х років ХХ століття. У статті обґрунтовано роль грамотності населення і освіти дорослих як основного засобу її забезпечення в здійсненні суспільних реформ і реалізації соціальної політики. Наведено окремі аргументи наявності в сучасному світі проблеми неписьменності, акцентовано на її глобальному характері, що визначило ліквідацію неписьменності одним із завдань розвитку людства в новому тисячолітті. Основну увагу звернено на доцільність вивчення історичного досвіду, досягнень та уроків кампанії з ліквідації неписьменності в Україні 20-30-х років ХХ ст. Обґрунтовано роль освіти дорослих у вирішенні масштабної соціальної проблеми неписьменності населення, підвищенні його освітнього рівня й покращенні соціально-економічного становища. Охарактеризовано тогочасні різні типи навчальних закладів, орієнтованих на доросле населення (пункти ліквідації неписьменності (школи грамоти), школи для малописьменних, гуртки індивідуально-групового навчання, недільні школи, гуртки самоосвіти); розкрито організаційні й дидактичні засади їх діяльності.

Ключові слова: грамотність, ліквідація неписьменності (лікнеп), освіта дорослих, система загальної освіти дорослих, типи навчальних закладів системи ліквідації неписьменності.

Тымчук Л. И. Роль образования взрослых в ликвидации неграмотности населения: опыт 20-30-х годов ХХ века. В статье обоснована роль грамотности населения и образования взрослых как основного средства ее обеспечения в осуществлении общественных реформ и реализации социальной политики. Приведены отдельные аргументы наличия в современном мире проблемы неграмотности, акцентировано на ее глобальном характере, что определило ликвидацию неграмотности одной из

задач розвитку людства в новому тисячолітті. Звернуто увагу на цільовість вивчення історичного досвіду, досягнень і уроків кампанії по ліквідації неграмотності в Україні 1920-30-х років. Обґрунтовано роль освіти дорослих в розв'язанні масштабної соціальної проблеми неграмотності населення, підвищенні його освітнього рівня і поліпшенні соціально-економічного стану. Охарактеризовано тогочасні типи навчальних закладів для дорослих (пункти ліквідації неграмотності (школи грамоти), школи для малонавчених, клуби індивідуально-групового навчання, недільні школи, клуби самоосвіти), розкрито організаційні та дидактичні основи їх діяльності.

Ключові слова: грамотність, ліквідація неграмотності (лікбез), освіта дорослих, система загальної освіти дорослих, типи навчальних закладів системи ліквідації неграмотності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На різних етапах історичного розвитку суспільства одним із актуальних залишалося питання писемності населення. Її вирішення складало вихідну, ключову позицію здійснення усіх суспільних реформ і реалізації соціальної політики. Навіть писемність (грамотність) визнана не тільки одним із фундаментальних прав людини і основою будь-якого навчання, а й потужним засобом підвищення рівня життя населення.

Грамотність на всіх етапах історичного розвитку виступала найважливішою соціокультурною характеристикою будь-якого суспільства. Традиційно поняття «грамотність» включає в себе ступінь володіння навичками усної та письмової мови. При статистичних обстеженнях під грамотністю розуміється здатність людини прочитати, зрозуміти і написати коротко простий текст про своє повсякденне життя. У більш широкому культурологічному трактуванні це означає здатність писати згідно встановлених норм граматики і правопису, вільно читати, і викладати свої думки в усній і письмовій формі.

Сьогодні поняття грамотність означає не просто вміння читати, писати, рахувати, а «здатність розуміти та використовувати різні типи інформації у побутовому, професійному та громадському житті» [12, с. 12]. Грамотність розглядається як можливість

індивіда бути включеним в економічну, культурну, політичну практику суспільства; у грамотне середовище на локальному, регіональному, державному та глобальному рівнях; як умова соціального та культурного розвитку суспільства.

Попри високий рівень розвитку сучасної цивілізації, суцільну глобалізацію та інформаційну революцію, однією з гострих проблем людства залишається проблема неписьменності. За даними ЮНЕСКО, сьогодні у світі кожна п'ята доросла людина, а це всього близько 771 мільйона осіб, є неписьменною. Йдеться як про функціональну, так і про абсолютну неписьменність. Тобто, неписьменними вважають тих, чиї навички письма та читання, попри навчання у школі, залишилися на рівні другого класу, а також тих, хто ніколи й не вчився читати та писати [11, с. 136].

За даними ЮНЕСКО, в усьому світі близько 72 мільйони дітей зовсім не відвідують школу. Ця проблема особливо гостро відчувається не тільки в країнах Африки, де кожна третя дитина не має можливості навчатися. Явище неписьменності, як засвідчують аналітичні звіти ЮНЕСКО, присутнє й у високо розвиненій Європі. У Німеччині, зокрема, напередодні виборів до Бундестагу з'ясували, що майже 750 тисяч виборців не зможуть скористатися своїм громадянським правом через неписьменність [6].

Рівень письменності серед українського населення наразі є досить високим. В Україні заданий досить високий стандарт: на рівні конституційного законодавства й узятих міжнародних зобов'язань, середня освіта в нашій державі є обов'язковою і безкоштовною. Водночас, велика кількість дітей шкільного віку залишаються неохопленими навчанням у загальноосвітніх школах. Як зазначається у Доповіді, представленій Україною до Універсального періодичного огляду ООН (Універсальний періодичний огляд – запроваджена в 2006 р. нова система моніторингу прав людини Ради ООН з прав людини, яка спрямована на покращення ситуації з правами людини в кожній зі 193 країн-членів ООН), наша держава не здійснює належним чином аналіз причин цієї проблеми й відповідне реагування. На даний час відсутня офіційна державна статистична інформація щодо кількості дітей шкільного віку, неохоплених навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах, та причин, з яких це сталося. Критерії, за якими відбувається збір даних щодо причин невідвідування навчального закладу, включають наступні: «за станом здоров'я», «навчаються у спеціальних закладах для дітей, які мають вади розумового розвитку», «навчаються професії без здобуття повної

середньої освіти» та «з інших причин». Практично відсутній збір даних і належне реагування щодо охоплення середньою освітою дітей ромської національності, біженців та шукачів притулку, дітей, сім'ї яких перебувають на обліку як кризові, знаходяться за межею бідності й т.ін. Хоча саме діти з цих груп мають особливі проблеми з доступом до загальної середньої освіти [4].

Загрозлива тенденція збільшення числа дітей, які не відвідують школи, з року в рік стає очевиднішою. Таке покоління, дорослішаючи, поповнює ряди «неписьменних», «неграмотних» верств населення, яких суспільство розміщає на найнижчому рівні соціальних сходів й призначає їм певне місце в професійній структурі. Неписьменна людина займається діяльністю, яка не потребує умінь читати-писати-рахувати, вона також не виконує свої громадянські обов'язки, адже ніхто її цьому не навчив та не вимагає від неї цих знань і дій. Неписьменна людина живе в так званій культурній глухоті, вона не розуміє, що її діяльність покликана трансформувати життя, покращити його умови. Неписьменна людина, не маючи змоги структурно сприймати дійсність, навіть не уявляє собі, що має право голосу, може активно й свідомо брати участь у суспільному житті й творенні власного добробуту.

Зважаючи на масштаби проблеми неписьменності в сучасному світі, одним із завдань розвитку людства в новому тисячолітті ЮНЕСКО визначила ліквідацію неписьменності, про що йдеться, зокрема, в Резолюції 56/116 Генеральної Асамблеї ООН: ліквідація неписьменності є фундаментальним аспектом для розвитку навчання впродовж усього життя, тому важливо створити умови для того, щоб в XXI столітті кожна молода людина, кожен дорослий в усьому світі могли отримати елементарні знання, необхідні для повноцінного життя та подолання повсякденних життєвих труднощів [11].

У контексті нинішньої актуальності питання боротьби з неписьменністю варто згадати про історичний досвід, досягнення та уроки масштабної кампанії з ліквідації неписьменності, яка відбувалася в Україні 20-30-х років XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблемі присвячені ґрунтовні дослідження істориків А.Воронця, В.Гололобова, О.Іванової, В.Оніщук та ін. Історико-педагогічний аналіз означеного процесу присутній у працях Л.Березівської, Н.Баловсяк, О.Бойко, Л.Гаєвської, Н.Кротік, М.Кузьменко, Л.Потапової, Н.Побірченко, О.Сухомлинської, С.Цвірова та ін.

Формулювання цілей статті. Предметом нашої уваги є сформована в процесі ліквідації неписьменності своєрідна система освіти дорослих, функціонування якої значною мірою забезпечило успіх боротьби з масовою неписьменністю населення та сприяло підвищенню його освітнього рівня й соціально-економічного становища.

Виклад основного матеріалу. З історичних джерел відомо, що в 1920-х роках в Україні, як і в інших республіках тодішнього Союзу РСР, здійснювалась широка програма розбудови економічного, духовного й культурного життя на нових, соціалістичних засадах, які накреслила правляча комуністична партія і радянська влада. Чільне місце у цій програмі займали питання розбудови нової системи загальної і професійної освіти, оскільки для побудови нового суспільства потрібне було освічене населення, здатне збільшувати виробничий потенціал і могутність держави. Але розпочинати здійснення намічених планів у галузі освіти було надзвичайно важко і складно. Однією з причин цього стала масова неписьменність населення, що не тільки залишилась у спадщину від старого суспільства, а загострилась внаслідок складної військово-політичної та соціально-економічної ситуації, що склалася після громадянської війни.

Ця проблема на початку ХХ ст. продовжувала характеризуватися високими кількісними показниками. Зокрема, щодо рівня неписьменності українського народу в першій чверті ХХ ст. український соціолог М. Шаповал наводить такі дані (див.табл.1) [1, с. 12]:

Таблиця 1

Кількість неписьменного населення на різних етнічних українських землях

Етнічні українські території	Рік	Кількість неписьменних, %
УРСР	1926	58,40
Кубань	1923	67,56
Галичина	1910	≈ 60,00
Буковина	1910	≈ 70,00
Волинь	1921	82,10
Підкарпаття	1921	65,67

Низький рівень освіченості українців був не лише на території Радянської України, такою ж мірою ця проблема стосувалася інших європейських держав, у яких мешкали українці.

З метою подолання масової неписьменності й підвищення освітнього рівня населення більшовицька партія розгорнула

масштабну культурно-освітню кампанію, що в історії отримала назву ліквідації неписьменності.

У травні 1920 р. IV Всеукраїнський з'їзд рад видав постанову про боротьбу з неписьменністю. Через рік, 21 травня 1921 р., вийшла постанова Ради народних комісарів (РНК) Української Соціалістичної Радянської Республіки «Про боротьбу з неписьменністю», що продублювала декрет РНК Російської СФРР від 26 грудня 1919 «О борьбе с неграмотностью» і тим самим надала йому чинності на території УСРР. Згідно з декретом РНК РСФРР населення країни віком від 8 до 50 років, яке не вміло писати та читати, було зобов'язане навчатися грамоті, а писемне - в порядку трудової повинності (з оплатою педагогічної праці за нормами працівників освіти) – зобов'язувалося навчати грамоті неписьменних. Особи, які ухилялися від цієї повинності або перешкоджали неписьменним навчатися, притягалися до кримінальної відповідальності. Неписьменні робітники, які навчалися грамоті, звільнялися на 2 години з роботи для навчання зі збереженням оплати праці [7; 8].

Для проведення занять з ліквідації неписьменності надавалися приміщення - народні будинки, клуби, церкви й навіть приватні будівлі та кімнати на промислових підприємствах і управлінських закладах.

Навчання неписьменних здійснювалося через мережу спеціально для цього створених навчальних закладів, які забезпечували елементарну грамотність широких верств населення. Серед них розрізняли декілька типів: школи грамоти або лікнепи, школи для малописьменних, гуртки поодинокого-групового (індивідуально-групового – Л.Т.) навчання та недільні школи [2, с. 8].

Школи грамоти або лікнепи були основним типом навчального закладу в справі ліквідації неписьменності населення і першим ступенем освіти дорослих. Ці установи охоплювали дорослих і підлітків, які не вміли читати й писати взагалі, а також тих, хто знав букви, але не володів навичками читання [2, с. 8].

Діяльність лікнепів спрямовувалася на вирішення таких завдань: 1) дати можливість оволодіти технічними навичками читання, письма й лічби (в межах програми школи грамоти); 2) спонукати до подальшого закріплення грамотності й залучення до суспільно-політичного життя [2, с. 8].

Залежно від місця розташування та контингенту учнів, лікнепи розділялись на чотири типи. До перших двох належали

школи грамоти для дорослих у селах і містах. Третій і четвертий типи також були сільськими та міськими, але для підлітків [3, с. 43].

Термін навчання в першому та другому типах лікнепів (для дорослих) складав 6 місяців з 9-ти годинним робочим тижнем, і 3 місяці за умови щоденної роботи, крім неділі. Період навчання у школах третього та четвертого типів (для підлітків) тривав 7 місяців з 12-ти годинним тижневим навантаженням і 5 місяців із щоденними заняттями. Загальний курс навчання в установах для дорослих складав 216 годин, а для підлітків – 260 год.

Кожен з типів лікнепів мав свій нахил у програмі навчання, що визначалося типом поселення, де відкривалася школа. Так, у сільських школах грамоти програма мала сільськогосподарське спрямування, в міських – індустріальне [5, арк.107].

Залежно від джерел фінансування, лікнепи належали або до органів народної освіти, або до громадських організацій. Варто зазначити, що школи громадських організацій не завжди піддавалися загальній типології, подекуди мали відмінності, які, водночас були несуттєвими, наприклад, стосувалися терміну навчання. Здебільшого за навчальними програмами й формами роботи вони наближалися до державних шкіл.

Період навчання у лікнепах України в основному тривав: у сільській місцевості – від жовтня до початку весняно-польових робіт, у містах – цілий рік. Планами лікнепу передбачалось проводити 2 випуски на рік. Критеріями успішного закінчення навчання у школі грамоти були: 1) уміння повільно прочитати простий, ясний шрифт із розумінням прочитаного; 2) уміння коротко записати, доступно для розуміння інших, свою думку [2, с. 8].

Перший досвід організованої роботи з ліквідації неписьменності дорослого населення вказав на виникнення ще однієї важливої проблеми – появи рецидиву неписьменності. В осіб, які закінчили школу лікнепу, отримані знання (зокрема уміння читати, писати, рахувати) не завжди закріплювалися, люди їх просто забували, знову потрапляючи до числа неписьменних. Щоб уникнути цього явища, необхідна була подальша освітня робота з випускниками лікнепу. З цією метою їх залучали до сільбудів, хат-читалень, бібліотек. Однак, найбільш радикальним засобом боротьби з рецидивом неписьменності, який охоплював майже 50% випускників лікнепів, було створення спеціальних шкіл для малописьменних. Про це, зокрема, йшлося на IV сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) у листопаді 1923 р., на якій була прийнята постанова з наступним

формулюванням: «...З метою подальшого підвищення культурного й загальноосвітнього рівнів населення та запобігання явищ рецидиву неписьменності, відкрити в 1923/24 навчальному році 1 тис. 700 шкіл для малописьменних» [10].

Школа малописьменних була безпосереднім продовженням школи грамоти, а за змістом навчання - початковою загальноосвітньою школою дорослих. Перед такими закладами ставились завдання дати дорослій малописьменній людині мінімум навичок з читання, письма, лічби, роботи з книгою, газетою, картою, необхідний для того, щоб розбиратися у питаннях соціалістичного будівництва й активно в ньому брати участь [2, с. 9].

За своїми завданнями школа для малописьменних завершувала й закріплювала ту роботу, яку здійснювала школа грамоти. Разом зі школою грамоти вони утворювали підготовчу ступінь загальної освіти дорослих.

Контингент школи малограмотних складала: 1) особи, які раніше вже навчалися, але з різних причин забули те, що вчили; 2) самоучки, або ті, хто вчився з перебоями. Часто учнями таких шкіл ставали дорослі, які з власної ініціативи прагнули оволодіти елементарною грамотою, мали потребу в підвищенні навичок читання книги, газети, написання ділових паперів, листів, підрахунку кількісних показників свого господарювання, виробничої діяльності тощо [2, с. 9].

Організація і методика навчання в школах для малописьменних були такими ж, як у лікнепах. Користувались вони тим же статусом і правами.

До середини 1920-х років для підвищення освітнього рівня міського населення існували недільні школи. Одні з них працювали три рази на тиждень за програмою шкіл малописьменних, а інші переходили на гуртковий характер роботи й ставали доповненням до шкіл малописьменних. Ці школи, як правило, працювали в неділю і навчалися у них ті, хто закінчив лікнеп, але не мав можливості відвідувати школу в інші дні. До середини 1920-х років більша частина недільних шкіл трансформувалася у школи малописьменних.

У 1923/24 н.р. із розгортанням масової роботи з ліквідації неписьменності серед дорослого населення і підлітків та з набуттям і узагальненням першого досвіду стало очевидним, що лікнепи не можуть охопити все неписьменне населення. Особливо тих, хто проживав на значній відстані від місць розташування шкіл грамоти. В першу чергу це стосувалося хуторів та невеликих сіл. Тому з 1924-1925 н.р. в сільських районах багатьох губерній набуває

розповсюдження така форма роботи з неписьменними, як індивідуально-групове навчання. Її суть полягала в тому, що навчання з кількома або навіть з одним неписьменним ліквідатори неписьменності проводили в себе вдома або в будинку одного з учнів. «Ліквідаторами» або груповодами призначалися сільською радою її активісти з числа більш-менш освічених і придатних до цієї роботи людей. Загальне керівництво освітнім процесом, забезпечення груповодів необхідною літературою і навчальним приладдям здійснювали вчителі місцевих шкіл.

Незважаючи на популярність і доступність (територіальну, економічну та ін.), індивідуально-групове навчання не було позбавлене суттєвих недоліків, серед яких – низький рівень викладання, несистематичність, незабезпеченість навчальною літературою і обладнанням. Учителями зазвичай були молоді люди, комсомольці, готові безкоштовно працювати, хоча з них окремі й самі не мали повної початкової освіти.

Своєрідними культурно-освітніми навчальними закладами були гуртки самоосвіти. Як правило, вони діяли на підприємствах та в організаціях. Особливо багато їх існувало в Харкові, Києві, Чернігові, Волині.

У підвищенні загальноосвітнього рівня населення значна увага приділялася і самостійній роботі. З цією метою передбачалось видання газет та журналів. Так, 5 квітня 1927 р. була прийнята постанова Народного комісаріату освіти УСРР про видання журналу для малописьменного населення села тиражем 25 тис. примірників. У тому ж році Наркомат освіти звертається до РНК УСРР з проханням виділити дотації для розширення тиражу цього видання [5, арк. 11]. У цей час для малописьменного населення УСРР вже виходили журнали «Сільський будинок» та «Самоосвіта». Подібні видання на своїх рідних мовах одержували польська та єврейська національні громади. Для учнів малописьменних шкіл у 1926 р. було видано чотири підручники, які вийшли масовим тиражем українською, російською, німецькою, польською та єврейською мовами. Велику роль, як у пропаганді наукових знань, так і в самостійній роботі, відігравали газети, які видавались республіканським та місцевими товариствами «Геть неписьменність»: «Радянське будівництво» - додаток до газети «Вісті» (Харків), «Геть неписьменність» (Харків), «Долой неграмотность» (Миколаїв), «За грамоту» (Харків), «За письменність» (Київ), «За суцільну письменність» (Одеса), «На штурм неписьменності» - додаток до газети «Плуг і молот» (Суми). Усього в республіці публікувалось 14 таких видань.

Висновки. Отже, з метою ліквідації масової неписьменності населення та в пошуках шляхів зниження її рецидиву й подальшого підвищення освітнього рівня населення, в Українській республіці використовувалися різні заходи та форми організованої роботи з малописьменними. Значного поширення набули навчальні заклади системи ліквідації неписьменності (школи грамоти або пункти лікнепу; школи для малописьменних; гуртки індивідуально-групового навчання; недільні школи; гуртки самоосвіти), які вважалися школами 1-го ступеня – для неписьменних з трирічним терміном навчання і для письменних з дворічним терміном навчання. Діяльність закладів освіти дорослих визначалася сукупністю взаємодіючих чинників, які обумовлювали вибір типу школи, встановлення її структури, цілей, завдань, змісту освіти в ній і т.ін. Найбільш важливими з них виділяємо наступні: рівень грамотності й освіти всього населення країни, на даній території і окремих соціальних груп; потреби й вимоги виробництва, суспільно-політичного і культурного життя; потреби, пов'язані з розвитком особистості, задоволенням її різних запитів та інтересів; матеріальні можливості держави; особливості режиму трудової діяльності населення; особливості окремих груп населення.

Створення шкіл із надзвичайно скороченими термінами навчання, на низькій загальноосвітній базі учнів, з максимальним ущільненням, скороченням і спрощенням змісту освіти сприяло підвищенню загальнокультурного, освітнього та професійного рівня широких верств населення, задоволенню різноманітних запитів і потреб як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Критичний аналіз та осмислення історичного досвіду може принести вагомі суспільні результати в справі розбудови стратегії і методології освіти дорослих як основного механізму реалізації концепції навчання людини впродовж усього життя.

Бібліографія

1. Борисенко, В. Й., Телегуз, І. О. (2012). Національна освіта і формування української модерної нації у 1921–1934 роках: європейські тенденції та радянські реалії. *Навчальний посібник*. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова.

2. Голант, Е., Ширяев, Е. (1929). Школьная работа со взрослыми. Рабочая книга для педтехникумов. Москва – Ленинград: Государственное издательство.

3. Гололобов, В. М. (1998). Ліквідація неписьменності серед дорослого населення України у 20-х роках. *Дис... канд. іст. наук: 07.00.01*. Харківе

4. Доповідь, представлена до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй. Чотирнадцята сесія Ради з прав людини ООН з Універсального періодичного огляду (другий цикл). *Електронний ресурс*. helsinki.org.ua/files/docs/1335193381.doc

5. Звіти про організацію лікнепів, розклад і програми навчання у пунктах ліквідації неписьменності. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф.р. 166, оп.7, спр.247, ч.2, арк.107.

6. I в Європі є неписьменні. *Електронний ресурс*. <http://www.dw.de>

7. Массовое просвещение в СССР (К итогам первой пятилетки) (1933). М.-Л.: Соцэкгиз.

8. Мовчан, О. М. (2009). Ліквідація неписьменності (лікнеп), кампанії лікнепу в УСРР-УРСР. *Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі*. Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 790 с. *Електронний ресурс*. http://www.history.org.ua/?termin=Likvidatsiya_nepismennosti

9. О ликвидации безграмотности среди населения РСФСР: Декрет Совета Народных Комиссаров 26 декабря 1919 г. России. *Музей истории профессионального образования*, 2010. *Електронний ресурс*. http://museum.profedu.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=80:----1-----r-26--1919-&catid=18:2008-12-11-11-54-51&Itemid=51

10. Постанова IV сесії ВУЦВК. *Комуніст*, 1923,6 листопада.

11. Delors, J. (1999). La educaciyn encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisiyn Internacional sobre la Educaciyn para el siglo XXI, presidida por Jacques Delors. Paris: UNESCO.

12. Literacy for tomorrow (1997). CONFINTEA V. Gamburg, s.12.

References

1. Borysenko, V. Y., & Teleguz, I. O. (2012). National Education and the Ukrainian Modern Nation Formation in 1921-1934: European Trends and Soviet Realities. *Tutorial*. K.: Edition of NPU after M.P. Drahomanov [in Ukrainian].

2. Golant, E., & Shyryayev, E. (1929). School work with adults. Workbook for pedagogical technicum. Moscow - Leningrad: State Publishing House [in Russian].

3. Gololobov, V. M. (1998). Illiteracy elimination among the adult population of Ukraine in the 20's. *Dis ... Cand. is Sciences: 07.00.01*. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Report submitted to the Universal Periodic Review of the United Nations. The fourteenth session of the UN Human Rights Council on the Universal Periodic Review (second cycle). *Electronic resource*. helsinki.org.ua/files/docs/1335193381.doc [in Ukrainian].

5. Reports on the organization of the illiteracy elimination, timetable and training programs at the illiteracy elimination points. *Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine*. F.r. 166, op.7, spr.247, p.2. [in Ukrainian].

6. There are also illiterate Europe. *Electronic resource*. <http://www.dw.de> [in Ukrainian].

7. Mass education in the USSR (to the results of the first five-year plan) (1933). ML: Sotsekgiz [in Russian].

8. Movchan, O. M. (2009). Illiteracy Elimination, its campaign in the USSR-USSR. *Ukrainian History Encyclopedia: V. 6: La Mi*. Editorial: V.A. Smoliy (head) and others. NAS of Ukraine. History Institute of Ukraine. K .: Scientific Opinion, 790 p. *Electronic resource*. http://www.history.org.ua/?termin=Likvidatsiya_nepismennosti [Ukrainian].

9. On the Illiteracy Elimination among the Population of the RSFSR: the Council Decree of People's Commissars on Dec. 26, 1919 of Russia. *Museum of History of Professional Education, 2010. Electronic resource*.

http://museum.profedu.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=80:_2l-----r-26--1919-&catid=18:2008-12-11-11-54-51&Itemid=51 [in Russian].

10. Resolution of the IV session of the VUTSVK. Communist, November 6, 1923 [in Ukrainian].

11. Delors, J. (1999). La educaciyn encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisiyn Internacional sobre la Educaciyn para el siglo XXI, presidida por Jacques Delors. Paris: UNESCO.

12. Literacy for tomorrow (1997). CONFINTEA V. Gamburg.

Tymchuk L. I. The adult education role in the overcoming the population illiteracy: the experience of the 20-30s of the XXth century. The role of the population literacy and adults' education as the main means of its providing in the social reforms realization and the social policy implementation is substantiated. Literacy is one of the fundamental human rights, the basis of any study, and the powerful means of raising the population living standard. There was highlighted

the modern understanding of literacy as an individual opportunity to be included in the economic, cultural, and political practices of society; in a competent environment at the local, regional, state and global levels; as a condition and indicator of the society social and cultural development.

The relevance arguments to the modern world of illiteracy are shown, it is emphasized its global character, which determined the illiteracy elimination as one of the tasks of human development in the new millennium.

The attention was drawn to the expediency of studying the historical experience, achievements and lessons of the campaign to eliminate illiteracy in Ukraine in the 20-30's of the XXth century. The role of adult education in solving a large social problem of illiteracy, raising the educational level and improving the socio-economic status of the population is substantiated.

Based on historical facts, the author claims the adult education system functioning in the studied period, which included a wide network of educational institutions and educational measures aimed at eliminating mass illiteracy of the population, reducing its relapse and further improving the educational level. Different types of adult education institutions (illiteracy, literacy schools, groups of individual and group education, Sunday schools, self-education groups) are described; the normative, legal, organizational and didactic principles of their activities are shown.

It has been stated that despite the use of adult education as a means of achieving social goals and propaganda prevailing in society by society, the historical course of events has confirmed that the creation of schools that take maximum account of the adults peculiarities (with extremely shorter terms of study, on a low general student base, with maximum efficient planning, reduction and simplification of the education content), in general, contributed to the increase of the universal cultural, educational and professional level of the general population, satisfaction of various claims and needs of the individual and society as a whole. Critical analysis and comprehension of the historical experience can bring significant social results in developing strategies and methodologies for adult education as the main mechanism for realizing the concept of human learning throughout the life.

Key words: literacy, illiteracy elimination, adult education, general system of adults' education, educational institutions types of the illiteracy liquidation system.

Отримано 23.03.2019